

***Melampyrum barbatum* Waldst. et Kit. w okolicach
Krakowa. — *Melampyrum barbatum* Waldst. et Kit.
in der Umgebung von Kraków**

W lipcu 1955 r. znaleziona została między Młoszową a Dulową roślina, którą oznaczono jako *Melampyrum barbatum* Waldst. et Kit. ssp. *eubarbatum* (Beauv.) Soó. Wycieczka w dniu 8 VIII 1955 pozwoliła nam na bliższe zapoznanie się z warunkami występowania tego gatunku. Rośnie on na południowym zboczu szkarpy szosy Kraków — Katowice w pobliżu stacji kolejowej w Dulowej, powiat Chrzanów, około 30 kilometrów na zachód od Krakowa.

Roślinność na szkarpie, utworzonej przez wychodzącą w tym miejscu na powierzchnię dyluwialnych piasków wychodnię wapienia jurajskiego (Zaręczny 1953), to suche murawki z klasy *Festuco-Brometea* przechodzące również na mniej więcej płaskie ugory nad szkarpą. Na bardziej stromych miejscach rośliny występują luźno, nie tworząc muraw. *Melampyrum barbatum* występuje tu w towarzystwie następujących gatunków:

Achillea millefolium ssp. *pannonica* var. *collina*, *Anthyllis vulneraria*, *Arenaria serpyllifolia*, *Artemisia campestris*, *Centaurea rhenana*, *C. scabiosa*, *Convolvulus arvensis*, *Euphrasia stricta*, *Falcaria vulgaris*, *Festuca rubra*, *Leontodon hispidus*, *Lolium perenne*, *Lotus corniculatus*, *Medicago falcata*, *Melampyrum arvense*, *Pimpinella saxifraga*, *Poa pratensis angustifolia*, *Ranunculus bulbosus*, *Salvia verticillata*, *Thymus ovatus*.

W płatach tych *Melampyrum barbatum* rośnie w dość dużej ilości szczególnie na zboczu, gdzie należy do gatunków panujących. Poza szkarpą gatunek ten wchodzi na pobliskie pola. Na jednym z nich wykonano zdjęcie fitosocjologiczne, które mniej więcej odzwierciedla warunki występowania rośliny:

Pole pszenicy na wzgórzu wapiennym przy szosie Kraków — Katowice, ponad krzyżem przydrożnym na zachód od wsi Dulowa koło Trzebini,

pow. Chrzanów. Ogólne pokrycie roślinności 75⁰%, zboże 40⁰%, chwasty 75⁰%, ekspozycja WSW, nachylenie 5°, powierzchnia zdjęcia 100 m². Gleba piaszczysta na wapieniu jurajskim. Zdjęcie wykonano dnia 8 VIII 1955.

Zboże (Getreide): *Triticum vulgare* 3.3. Gatunki charakterystyczne zespołu *Vicietum tetraspermae* (Charakterarten): *Polygonum tomentosum incanum* +, *Vicia villosa* +. Gatunki wyróżniające *Vicietum tetraspermae odontitetosum verna* (Differentialarten): *Alectorolophus maior* ssp. *apterus* 1.1, *Camelina microcarpa* 2.1, *Daucus carota* 1.1, *Odontites verna* +, *Sonchus asper* +. Gatunki charakterystyczne dla podzwiazku *Scleranthion annui* (Unterverbandscharakterarten): *Apera spica-venti* 2.1, *Vicia angustifolia* 2.1, *Vicia hirsuta* +. Gatunki charakterystyczne dla związku *Secalinion* (Verbandscharakterarten): *Centaurea cyanus* +, *Lithospermum arvense* +, *Papaver rhoeas* +, *Valerianella rimosa* +. Gatunki charakterystyczne dla podzwiazku *Triticion sativi* (Unterverbandscharakterarten): *Melampyrum arvense* 2.1, *Melampyrum barbatum* 1.1, *Valerianella dentata* +. Gatunki charakterystyczne dla rzędu *Secalino-Violetalia arvensis* (Ordnungscharakterarten): *Anagallis arvensis* 1.1, *Linaria minor* +, *Polygonum convolvulus* +, *Setaria glauca* 1.1, *Setaria viridis* 1.1, *Sonchus arvensis* +, *Veronica agrestis* +, *Viola arvensis* +. Gatunki charakterystyczne dla klasy *Rudereto-Secalinetea* (Klassencharakterarten): *Agropyron repens* 1.1, *Chenopodium album* +°, *Cirsium arvense* +, *Convolvulus arvensis* 1.1, *Equisetum arvense* +, *Melandryum album* +, *Melilotus* sp. 2.1, *Polygonum aviculare* +. Gatunki towarzyszące (Begleiter): *Agrostis alba* +, *Alyssum calycinum* +, *Anthyllis vulneraria* +, *Arenaria serpyllifolia* 2.1, *Artemisia campestris* +, *Calamintha acinos* +, *Centaurea scabiosa* +, *Coronilla varia* +, *Euphorbia cyparissias* +, *Euphorbia esula* +2, *Falcaria vulgaris* 2.1, *Knautia arvensis* +, *Lotus corniculatus* +, *Medicago lupulina* 2.1, *Pimpinella saxifraga* +, *Plantago lanceolata* +, *Ranunculus sardous* +, *Salvia verticillata* +, *Sanguisorba minor* +, *Sedum acre* +2, *Sedum maximum* +, *Silene inflata* +, *Taraxacum officinale* +, *Thalictrum minus* +, *Trifolium pratense* +, *Trifolium repens* +, *Trifolium strepens* +, *Vicia cracca* +.

Płat ten zaliczyć należy do zespołu *Vicietum tetraspermae odontitetosum*, z tym że jest to płat przejściowy między tym zespołem zaliczanym do podzwiazku *Scleranthion annui* a podzwiazkiem *Triticion sativi* (K o r n a ś J. 1950).

Melampyrum barbatum należy wraz z występującym w południowej Polsce *M. arvense* L. do sekcji *Spicata* W e t t s t. Gatunki tu należące odznaczają się zbitym kłosokształtnym i czterograniastym kwiatostanem. Na podstawie różnic w budowie kwiatu od *M. arvense* zaliczono go do osobnej podsekcji *Barbata* R o n n. Gatunki te różnią się od siebie następującymi cechami:

*M. barbatum**M. arvense*

Przysadki Najczęściej barwy zielonkawej, niekiedy białawej.

Najczęściej purpurowo zabarwione, rzadziej białawe lub zielonawe.

Kielich okryty gęsto długimi wielokomórkowymi, wełnistymi włosami, o ząbkach zakończonych 2—3 mm długą ością, na brzegu orzęsioną.

okryty jedynie krótkimi jednokomórkowymi włoskami, o ząbkach wyciągniętych w dość długi koniec, nigdy jednak nie ościstych.

Korona barwy najczęściej żółtej rzadziej białawej, o gardzieli otwartej, o wardze dolnej wypukłej i brzegu podwiniętym w dół, na szczycie z trzema ząbkami 1 mm długimi lub nieco większymi.

barwy najczęściej purpurowej niekiedy białawej lub żółtawej, o gardzieli zamkniętej; wargę dolną wklęsłą o brzegach w górę zawiniętych, z trzema ząbkami na szczycie nie dochodzącymi zwykle do 1 mm długości.

Melampyrum barbatum występuje głównie na Nizinie Węgierskiej przechodząc stamtąd w niższe położenia otaczających ją gór. W pobliżu naszych granic gatunek ten występuje na terenie Słowacji w Namiestowie na Orawie (Dohnány 1946), w okolicach Ružomberka i Blatnicy koło Sv. Martina (Soó 1927, Tatar 1938—9).

Na terenie obecnych granic Polski gatunek ten w r. 1857 znalazł Uechtritz pod Wrocławiem (Fiek 1881). Brak jednak danych, przez jak długi jeszcze czas roślina ta utrzymywała się na tym stanowisku. Nie została ona bowiem już nigdy więcej odszukana, mimo iż okolice Wrocławia należą do rejonów najlepiej zbadanych w Polsce.

Trudno sądzić coś pewnego na temat pierwotności czy niedawnego zawleczenia tego gatunku na stanowisko koło Dulowej. Nie podaje go żaden z autorów prac florystycznych z okolic Krakowa (Besser 1809, Berdau 1859, Raciborski 1884, Żmuda 1920), mimo iż z Młoszowej i Dulowej wymieniają inne rośliny. Przy tym trudno przypuścić, aby pominęli gatunek tak wybitny, rosnący masowo i z daleka rzucający się w oczy. Również fakt, że roślina ta występuje na wymienionym stanowisku w podgatunku ssp. *eubarbatum* (Beauv.) Soó, który — jedyny spośród podgatunków *M. barbatum* — rośnie obok stanowisk naturalnych

względnie półnaturalnych również na polach i bywał często zawlekany na dość duże odległości (Soó 1927, Tatar 1938—9) każe wnosić o niedawnym zawleczeniu go w okolice Dulowej.

Z drugiej strony występowanie *M. barbatum* w suchych, półnaturalnych murawach wapiennych a także wchodzenie w zboża, podobnie jak czyni to *M. arvense*, którego pierwotności w naszej florze nikt przecież nie kwestionuje, każe brać pod uwagę również możliwość naturalnego pochodzenia stanowiska w okolicach Dulowej.

Z Instytutu Botaniki PAN w Krakowie

LITERATURA

1. Berdau F. 1859. Flora Cracoviensis. Cracoviae.
2. Besser WS. J. G. 1809. Primitiae Florae Galiciae Austriacae.
3. Dohnány J. 1946. Oravské bory. Prírodovedný zborník, cas. Prírodovedného odboru Mäťice slov., roc. I., cis. 1—2. Turc. Sv. Martin.
4. Dostál J. 1950. Květena ČSR. Praha.
5. Fiek E. 1881. Flora von Schlesien. Breslau.
6. Kornaś J. 1950. Zespoły roślinne Jury Krakowskiej. Część I: Zespoły pól uprawnych. Acta Soc. Bot. Pol. Vol. XX. Nr. 2. Warszawa.
7. Raciborski M. 1884. Zapiski Florystyczne. Spr. Kom. Fizjogr. AU. T. 19. Kraków.
8. Soó R. 1927. Systematische Monographie der Gattung Melampyrum. III. Rep. spec. nov. reg. veg. Fasc. XXIV. 127—193. Berlin — Dahlem.
9. Szafer W., Kulczyński S., Pawłowski B. 1953. Rośliny Polskie. Warszawa.
10. Tatar M. 1938—9. A pannoniai flóra endemikus fajai. Acta Geobotanica Hungarica. T. II. Fasc. 1. str. 63—127. Debrecen.
11. Zaręczny S. 1953. Mapa geologiczna okolic Krakowa i Chrzanowa, Warszawa.
12. Żmuda A. 1920. Rzadsze lub nowe rośliny flory krakowskiej. Spr. Kom. Fizjogr. PAU. T. 53 i 54. Kraków.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Verfasser haben in der Gegend von Dulowa (Kreis Chrzanów, Wojewodschaft Kraków) *Melampyrum barbatum* Waldst. et Kit. gefunden. Das geographische Areal dieser Art umfasst vor allem die Pannonische Ebene und erstreckt sich von dort aus, auf niedrigere Lagen der Berge, welche die genannte Ebene umgeben. Dulowa ist der erste nördlich der Karpaten gelegene Fundort der genannten Pflanze.

M. barbatum tritt in der Gegend von Dulowa auf kalkreichen Hügeln auf und zwar in einer Rasengesellschaft aus der Klasse der *Festuco-*

Brometea, sowie auf von der Assoziation *Vicietum tetraspermae odontitetosum* bewachsenen Feldern.

Darüber, ob der Fundort in Dulowa ursprünglich oder aber sekundär sei, äussern die Verfasser keine endgültige Meinung aus. Sie neigen jedoch mehr zur Annahme, dass der neuentdeckte Fundort anthropogener Herkunft sei.

Botanisches Institut der Poln. Akademie der Wissenschaften, Kraków